

Müütides leidub kauneid motiive

Intervjuu ajaloodoktor Juri Berezkiniga

Ave Tupits

Rääkige pisut oma päritolust.

Ma olen sündinud ja elan Peterburis. Minu naine on eestlanna Liina Rootalu, kes lõpetas Tartu Ülikooli sotsioloogina. Meie kodune keel on eesti keel, ka lapsed valdavad eesti keelt, elame kahes riigis.

Kas te käite tihti Eestis?

Käin Eestis mitu korda aastas, sest veedan siin oma puhkused.

Olete õppinud arheoloogiat?

Jah, olen kutseline arheoloog ja kaevasin 25 aastat Lõuna-Turkmeenias – seal leiab jälgi muistse Ida tsivilisatsioonidest –, kuid käisin välitöödel ka Siberis ja Kaug-Idas. Paralleelselt uurisin kogu aeg ka Ameerika mütoloogiat, sest töötan amerikanistika osakonnas. Praegu olen Peterburi Etnograafiamuuseumi Ameerika osakonna juhataja. Sel ajal, kui oli võimatu käia Turkmeenias – mitte just päris võimatu, kuid nii raske, et ei olnud reaalne – kontsentreerusin ma folkloristikale.

Millest folkloorihuvi tekkis?

Mul ei ole folkloorihuvi. Ma ei tegele mütoloogia ega folkloori, vaid minevikuga. On igasuguseid võimalusi mineviku uurimiseks. Arheoloogia meetodid on mulle loomulikult primaarsed ja kõige tähtsamad, aga nt populatsioonigeneetika ja elavat kultuuri, kaasa arvatud folkloori käsitlevate teaduste meetodid on samuti olulised. Uurides mõne folkloorinähtuse ülemaailmset levikut, saame selle põhjal teha huvitavaid järeldusi. Soome koolkond on umbes sada aastat vana, Ameerikas arendas samasisulisi ideid saksa päritolu tänapäeva antropoloogia isa Franz Boas.

<http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr30/juri.pdf>

Järgnesid uued teooriad ja valdkonnad jagunesid nii, et minevikku uurivad arheoloogid, kelle töövahendiks on nuga, või kui nad on algajad, siis labidas, antropoloogid uurivad oma kaasaegset kultuuri. Sisulise piirjoone võiks siiski asetada mujale, sest ka antropoloogias on minevikku puudutavaid andmeid, mida võiks uurida koos arheoloogiliste andmetega.

Kes on olnud teie kõige suuremad mõjutajad ja õpetajad?

Hea küsimus, nagu ütlevad inglased. Turkmeenias kaevas vene professor Vadim Masson, kes mõjutas mind tugevasti 1970. aastate keskpaigani. Suurim mõju ei pruugigi tulla elavatelt inimestelt, vaid hoopis neilt, kelle raamatuid loed.

Üks selline mõjutaja on olnud kahtlemata Franz Boas ja teine Max Weber. Kuigi ma ei saa pretendeerida sellele, et olen tema õpilane.

Foto 1. Juri Berezkin 2005. aasta sügisel Tartus. Alar Madissoni foto.

On teil endal ka õpilasi?

Kuidas võtta. Praegusel ajal on üliõpilastega üldse probleeme, vähemalt Venemaal. Üks põhjus on palkades, sest grandi ja võimalused saad alles siis, kui oled juba kraadiga teadlane, aga aeg esimesest kursusest kuni aspirantuurini on väga raske. Paljud andekad inimesed ei lähegi praktilistel põhjustel enam teadustööle.

Teiseks on praegu moes kummaline postmodernism – võib-olla see polegi puhas postmodernism –, inimesed lihtsalt ei tunne kuigi palju huvi tegeliku teaduse vastu. Väga palju on vahtu ja seda vahtu on kerge suureks puhuda. Kuid tegelik teadus nõuab väga palju jõudu ja aega. Arheoloogia ja folkloristika, millega mina tegelen, on väga aeglased teadused – on vaja palju aastaid materjali kogumiseks, enne kui sellest midagi tuleb. Seepärast ei ole mul palju üliõpilasi. Kaks Moskva noort on mõnes mõttes minu õpilased, kuid ma ei ole neile loenguid lugenud. Niisuguseid inimesi vahel kusaigil tekib, aga neid ei ole palju.

Millise projektiga olete juba pikka aega tegelnud? Minu teada on ka teie ettekanne Rahvusvahelise Rahvajutu-uurijate Seltsi 14. maailmakongressil sellega seotud.

Kõik minu ettekanded on sellega seotud, see on suur projekt. Projektil on kaks poolt, üks neist on maailma folkloori andmebaasi loomine. Andmebaasidega tegelevad paljud inimesed kõige erinevamatel põhjustel. Minu andmebaas on omapärane, sest ma ei pane sinna kõiki folkloorimotiive, vaid ainult eriti laia levikuga motiivid – üksnes need pakuvad minu uurimistöö seisukohalt huvi. Andmebaas on üpris suur ja sisaldab 35 000 teksti, kuid neid lisandub pidevalt. Mulle on väga oluline, et see andmebaas ei ole Euroopa-keskne. Klassikaline folkloristika arenes nagu Euroopa teadus – tegeldi Euroopa ja Lääne-Aasia muinasjuttude ja vanade müütidega. Minu andmebaas oli alguses Ameerika-keskne – ma alustasin Ameerika indiaanlastega. Praegu on sellesse liidetud juba suurem osa Eurasia tekste. Võib-olla lisanduvad ka Aafrika tekstid, mitte küll araabiakeelsed Aafrika tekstid, sest ma ei valda araabia keelt, kuid kindlasti need, mida saab kätte Euroopa keelte vahendusel. See kõik on muidugi väga pikaajaline töö.

Projekti teine pool on seotud konkreetsete uuringutega andmebaasi ainestiku alusel. Need uuringud on tihtipeale ühendatud po-

pulatsioonigeneetika uurimisega ja seega ka Richard Villemsi tegevusega. Ma käisin aasta tagasi tema juures ja olin lausa vapustatud, kui palju ta on teinud ja kui fantastiliselt kiiresti geneetika areneb. Ta ütles, et kaks aastat tagasi avaldatu on juba sisuliselt vana, viie aasta tagused seisukohad ei kõlba enam kuskile.

Ja millest räägib teie ettekanne rahvajutu-uurijate maailmakongressil?

Teame kreeka mütoloogiast, kuidas kääbused sõdivad maailma äärel kurgede ja teiste lindudega. Soome folklorist Yrjö Toivonen uuris seda teemat seitsekümmend aastat tagasi ja avaldas pika saksa-keelse artikli. Motiiv ei ole levinud ainult soome-ugri mütoloogias, vaid on tuntud terves Siberis, ja mis kõige põnevam – ka Põhja-Ameerikas. Aga näiteks Aafrikas, Indias, Indoneesias ega Austraalias seda ei tunta. Arvatavasti rändlindude pärast, sest põhjaparasvöötmeest lendavad kured lõunasse, mis võib olla maailmapilti mõjutanud. Huvitaval kombel on vaadeldav teema tuntud ka Lõuna-Ameerika indiaanlaste juures, mida Y. Toivonen ei teadnud – tol ajal lihtsalt ei olnud need andmed kättesaadavad.

Lõuna-Ameerikas ei sõdi lindudega kääbused, vaid surnute hinged, kõik muud motiivid on põhimõtteliselt samad. Näiteks see, kuidas taevas hüppab kuplina üles-alla ning linnud saavad sealt vahelt teise maailma lennata. Aga mitte kõik. Kui taevas kukub alla, saavad paljud linnud surma. Seal istub üks vana naine ja sööb neid, aga ta on ka nende perenaine. Niisugused motiivid esinevad Siberis, Baltikumis, Põhja-Ameerikas ja ka Lõuna-Ameerikas. Paistab, et see maailmapilt on tekkinud hilispaleoliitikumis, umbes 12 000–15 000 aastat tagasi, võib-olla ka natuke varem ning läinud Ameerika indiaanlaste esivanematega Ameerikasse, kuid ei ole jõudnud näiteks Austraaliasse.

Kas teil on mõni lemmikmotiiv ka?

See ongi üks minu lemmikutest. On palju huvitavaid motiive, kuigi mütoloogilised tekstid ei ole väga huvitavad, vaid on vahel üpris igavad. Kuid leidub ka huvitavaid lugusid.

Maiadel on müüt, milles ema ütleb pojale: “Ära istu kõrvitsa peale!” Aga poeg istub ikka kõrvitsa peale, kõrvits hakkab veerema ja poissi taga ajama. Poiss jookseb minema, kõrvits tema järel. Kõrvits on suure kivi suurune.

Foto 2. Teadlased uurivad jutte, teadlased räägivad juttu. Juri Berezkin (paremal) Tartus 2005. aasta sügisel külakäigul Eesti Kirjandusmuuseumi ja Mäetaguste toimetusse. Juttu jätkus nii Mare Kõiva (vasakult).... Alar Madissoni foto.

Foto 3. ... kui ka Andres Kuperjanoviga (paremal). Alar Madissoni foto.

Siis tuleb vastu jaaguar ja ütleb: “Mis asja, mingi kõrvits!” Aga kõrvits on kohutav ja jaaguar põgeneb koos poisiga. Nad jooksevad, kuni jõuavad ühe naiseni, kes ütleb: “No hea küll, minge siis tuppa, ma vaatan, mis selle kõrvitsaga saab.”

Naine võtab pika noa ja lõikab kõrvitsa pooleks. Ja selle kõrvitsa sees on kogu see maailm, kus me praegu elame. Vaat niisugune ootamatu lõpp.

Väga ilus lugu.

Ilus lugu. Niisuguseid ei ole palju, aga neid siiski on.

Te rääkisite enne välitöödest. Olete pikki aastaid käinud paljudes kohtades välitöödel. Kas teil on sealt ka mõni ere mälestus?

Välitöödelt on palju mälestusi. Arutame naisega tihti, et oleme nagu meremehed kuival maal. Kui hakkame rääkima, siis meenutame, kuidas oli see ja see Kaug-Idas ja Sahhalinil või Tõvas või kus iganes. Aga peamine välitööde paik oli mul Lõuna-Turkmeenia, fantastiline maa, muistse Ida osa, selle piiriala. Kui ma sinna esimest korda läksin, siis oli suur legendik vee all, see oli nagu Piibli suur veeuputus. Telgis oli vesi ja välivoodi. Välivoodi ja vee vahel oli ainult kaks sentimeetrit. Mõtlesin: need on alles tingimused! Aga hommikuks kuivas kõik ära, vesi kadus ja jäi järele suur kuiv legendik. Ilus oli küll.

27. juuli 2005